

Způsoby práce v zaběhlém amatérském sboru

LUBOŠ HÁNA

Summary

The contribution deals with evolution of own choir from youth choir into an adult choir. It is based on 15 years experience with founding and conducting the choir. The author of the study tries to formulate choirmaster competences needed for conducting a choir. He shows the necessity of changing repertoire and the way of choir work to current social situation and abilities of its members. The level of the choir (which is mathematically „ungraspable“) is described with hyperbole to Einstein Special Theory of Relativity.

Ačkoli slovo *zaběhlý* může ve spojení s amatérským sborovým zpěvem zdánlivě evokovat pouze rozpačitou docházku některých jeho členů, následující příspěvek se bude problémem pravidelné docházky a migrace sboristů do značné míry opravdu zabývat.

Před tím, než se začnu věnovat zkušenostem s vlastním sborem, dovoluji mi zde předeslání, s trochou nadsázky, pseudomatematickou konstrukci, která se však snaží o co nejdůvěrnější zachycení aspektů ovlivňujících výslednou úroveň sboru.

1. Postulát

Úroveň (exkluzivita) každého sboru, amatérského i profesionálního, je ve výsledku dána násobkem hudebního nadání jeho členů a druhé mocnině času a úsilí, které jsou tito ochotni sboru obětovat.

Vyjádřeno vzorcem:

$$E = mc^2$$

kdy E je sborová Exkluzivita (úroveň sboru),

m je muzikálnost sboristy,

c je čas intenzivně věnovaný sborovému zpěvu.

Pravdivost tohoto vzorce však nelze ověřit v běžné sborové praxi, tedy při rychlostech výrazně nižších, než je rychlost světla... (mimořádně autorem podobného vzorce je, jak dobře víte, jeden méně známý houslista židovského původu...).

Tato sborová teorie je totiž velmi „Relativní“ a vychází z populistického tvrzení, že „čas věnovaný zkouškám sboru se ve výsledku zúročí a **umocní** výsledný efekt“. Aniž bychom aplikovali princip dilatace času, sborová zkušenost naznačuje, že mezi časem věnovaným sborovému nácviku a výsledným efektem neexistuje výše uvedená kvadratická závislost, ba dokonce sborová praxe nabízí mnohé příklady, kdy **čím sbor déle cvičí, tím hůře zpívá...**

Aby platil výše uvedený vzorec v hudební praxi, musel by být sbor ba i Onen zmiňovaný, méně známý houslista, geniální. Všichni však víme, že se Einstein raději etabloval na poli kvantové fyziky a sám pouze pro potěchu amatérsky hrával s profesorem Albertem Schweitzerem (mimořádně taktéž nositelem Nobelovy ceny).

Sborová realita v hudební praxi by se tedy dala matematicky vyjádřit spíše následujícím způsobem:

Úroveň (exkluzivita) každého sboru, amatérského i profesionálního, je ve výsledku dána násobkem hudebního nadání jeho členů ~~a druhé mocnině času~~ a mravenčího úsilí ($\sqrt{\quad}$), které jsou tito ochotni sboru obětovat.

Vyjádřeno vzorcem:

$$E = m\sqrt[2]{c}$$

2. Postulát

Kompetence sbormistra ovlivňují zásadním způsobem výslednou úroveň sboru.

Připustíme-li teorii, že autorem myšlenky není dav, ale jedinec, pak i sebekultivovanější skupina, za kterou lze pěvecký sbor jistě právem považovat, musí mít svého duchovního vůdce, respektive sbormistra. Ten se na výsledném hudebním efektu pochopitelně určitou měrou podílí. Jeho úspěšnost může být matematicky vyjádřena doplněním předchozího vzorce:

$$E = km\sqrt[2]{c}$$

Kdy k je koeficient kompetencí konduktora (rozuměj sbormistra) a lze jej matematicky rozdělit na:

1. $k > 1$ v tomto případě se jedná o dobřího sbormistra násobícího Exkluzivitu sboru;
2. $k < 1$ jedná se o špatného či „vyhořelého“ sbormistra snižujícího sborové „E“;
3. $k = 1$ neznámá, že sbormistr je „lčka“, ale že sbor zpívá stejně s ním i bez něj...

Dovolte mi malou poznámku: shoda použitých písmen k , m , c s často používanou zkratkou různých hudebních uskupení „KMČ“, tedy „Kdo má čas...“, je čistě náhodná...

Vzhledem k tomu, že v daném konkrétním čase jsou hodnoty m a c konstantní (muzikalitu sboristů z hodiny na hodinu nijak výrazně nezlepšíte a čas zkoušky nelze prodlužovat donekonečna), pak k je vý-

znamným parametrem, kterým lze úroveň sboru E výrazně posunout (a to oběma směry...).

Kultivace sbormistrovského k je proto základem naší snahou našeho sbormistrovského oddělení KHV v čele s doc. Vladimírem k Kuželkou. Kultovních pět „ k “ (1. **kumšt** – hlasová kultivace, klavírní korepetice, 2. komunikace – kázeň, koncentrace, 3. kreativita – kompozice) je vštěpováno studentům sbormistrovství snad ve všech souvisejících k kurzech.

Kultovních pět „ k “ řazeno do tří K kapitol:

1. kapitola – **kumšt** – hlasová kultivace, klavírní korepetice;
2. kapitola – **kommunikace** – kázeň, koncentrace;
3. kapitola – **kreativita** – kompozice.

Bylo by však naivní předpokládat, že student, který úspěšně projde všemi k kurzy, má cestu k úspěchu dlážděnou. **Kdepak...**

Zde končí matematika a začíná práce s lidmi...

Dovolte mi proto nyní na čas upustit od pseudoexaktních vyjádření a věnovat se na příkladu z vlastní praxe metodám a způsobům, kterak vytěžit z dané skupiny lidí, sdružujících se do kolektivu zvaného *sbor*, co možná nejlepší hudební efekt v co možná nejmenším časovém úseku za použití minimálního násilí a výhrůžek a současně přivodit zpěvákům a jejich posluchačům libé pocity na duši i na uších. Je zřejmé, že práce s lidmi se modeluje jen velmi obtížně a možnosti sbormistra jsou v otázce přiměření sboristů chodit do sboru minimální. Poukazuji tedy zejména na způsoby, jak jsem se coby sbormistr repertoárově a organizačně přizpůsoboval nově vzniknuvšímu sborové sociálnímu mikroklimatu.

Níže uvedená sborová období popisují situaci ve sboru Ventilky www.ventilkyjirkov.cz

První sborové období

Před 15 lety, tedy v době, kdy jsem již studoval obor Sbornistovství na ústecké Pedagogické fakultě, jsem založil na ZUŠ Jirkov Komorní smíšený sbor Ven-

tilky. V počátcích měl sbor cca 8 sborově (více – méně) **méně** zkušených členů ve věku přibližně od 13 do 18 let. Jelikož jsem měl možnost po řadu let působit ve výběrovém sboru Chorea Academia, který vedli zkušení sbormistři Josef Říha a Jiří Holubec, nešetřil jsem své nezkušené sboristy a dával jim ochutnat i složitější čtyř- a vícehlasé skladby vokální polyfonie i náročné skladby soudobých autorů. Ačkoli interpretace těchto skladeb, které svou náročností zdaleka převyšovaly začínající sborové zpěváky, nebyla vždy ideální, posunoval tento repertoár začínající sbor náctiletých, stejně jako jejich začínajícího, tehdy mladého sbormistra, o důležitý krok kupředu. Z hlediska pravidelných zkoušek a koncertů narušovalo nejvíce práci sboru působení jeho členů v dalších hudebních uskupeních, především kapelách, které jsou pro mladé muzikanty vždy o něco atraktivnější než samotný sborový zpěv. Relativně účinnou obranou bylo zapojit tyto muzikanty ve sboru též jako instrumentalisty, čímž se jejich herní potřeba částečně saturovala. Repertoárově to ovšem znamenalo částečný odklon od klasického sborového repertoáru a hledání v neprobádaných vodách populární hudby s nutností tvorby vlastních vokálně instrumentálních aranžmá skladeb. Pro nezkušeného aranžéra v době „1. stol. B.C.“ (odpustte mi špatný spelling a rozumějte Before Sibelius) to byla velká výzva. Nacvičili jsme a také nahráli různé skladby, mezi nimiž nechyběly např. *Ebony and Ivory* od Paula McCartneyho, *Unchain my Heart* Joe Cockera nebo *Jet Plane* (z filmu *Armagedon*). Přes nespornou oblibu tohoto žánru u členů sboru i jeho fanoušků představovala tato etapa pouze určitou slepou vývojovou cestu, z níž musel sbor časem nutně sejít. Důvodem nebylo jen rozpačité přijetí odborné sborové veřejnosti, ale také problémy související s komplikovanou amplifikací tohoto vokálně instrumentálního tělesa. Zajímavou zpětnou vazbu jsme dostali na Mezinárodním festivalu a soutěži Bohuslava Martinů v Pardubicích v roce 2003, kde se sbor v *kategorii populární hudby* umístil ve

stříbrném pásmu a v *kategorii C*, v níž byl soutěžní repertoár vybrán z klasických sborových skladeb, získal pásmo zlaté!!

Druhé sborové období

Další etapa sboru byla proto ve znamení návratu ke klasickému repertoáru. Sbor nastudoval např. tyto cykly a skladby: Jiří Teml – *Ach, ta vojna*, Petr Eben – *Láska a smrt*, Jan Novák – *Velox Amoenum*, Orlando di Lasso – *Un dubbio verno* aj. Tato razantní změna repertoáru s sebou samozřejmě přinesla také předpokládaný odliv oněch vášnivých instrumentalistů. Sbor se však úspěšně zúčastnil známých soutěží a festivalů, jako byly např. Svátky písní Olomouc, Pražské Vánoce, Festival sborového umění v Jihlavě nebo The Malta International Choir Competition. Vítězství v kategorii sakrální hudba právě na Maltě otevřelo sboru cestu na další zajímavé sborové akce, o nichž bude také řeč. Z hlediska sociálního vývoje (*slovy vývojové pedagogiky by se jednalo o období předškolního a mladšího školního věku, tedy období cca mezi 4.–9. rokem činnosti sboru*) zaznamenal sbor významný přibyték členů. Tehdy zpívalo ve sboru na 35 zpěváků, kteří zde většinou našli uplatnění po absolvování VŠ, a ve sboru také začala zpívat řada kolegů ze ZUŠ, při níž sbor Ventilky působil a stále také působí. Průměrný věk sboristů byl cca 24 let (tedy přibližně po absolvování VŠ). Po stránce sociální bych si troufl toto období nazvat „Prvním zlatým věkem sboru“. Sbor vyzrál jak pěvecky, tak lidsky, přestaly se řešit postpubescentní psychické potíže některých členů a sbor takřkajíc „dospěl“.

Třetí sborové období

Přes všechny úspěchy v oblasti klasického repertoáru se ve sboru stále ozývaly hlasy volající po částečném návratu hudby populární. S tím souvisela i moje snaha tvořit aranžmá sboru přímo na míru, avšak ve formě a cappella nebo pouze s klavírním doprovodem. Tato aranžmá se postupně stala významnou součástí sborového repertoáru.

V roce 2006 vzniká myšlenka založit soutěžní festival v oblasti sborové populární hudby. Důvodů bylo více. Sbor navštívil řadu soutěžních festivalů, a stála tak před ním výzva udělat také festival, ale jinak, než jak jej dělají ostatní. Nechci zde popisovat podstatu a principy festivalu Jirkovský Píšťovar. Ve vztahu ke sboru Ventilky má však tento festival obrovský stmelující význam, umožňující sborovému kolektivu spolupracovat na uskutečnění rozsáhlého projektu, jehož se účastní na 300 lidí, trvá tři dny, přináší řadu koncertů, workshopů a společenských setkání. Dalším důvodem k realizaci Jirkovského Píšťovaru byl fakt, že v daný moment sbor neměl kvalitativně kam jít dál – matematicky vyjádřeno: jeho **E** bylo na maximu, které umožňovaly výše uvedené parametry **k**, **m**, **c**...

Toto vyjádření prosím neberte jako vychloubování, ale právě naopak, jako objevení limitů sbormistra, a stejně tak hlasových a časových možností sboru jakožto celku. Vytvoření festivalu proto dalo sboru nový smysl existence: nejsme zde jako soutěžící sbor, ale sbor, který ostatním umožní navzájem se slyšet a poznat. Existuje celá řada dalších sborů, které si tuto devizu užívají (jmenujme např. Kvintus a Rosex při pořádání festivalu Bohemia cantat či sbor Orpheus při pořádání pardubického festivalu IFAS). Pořádání sborového festivalu přináší sboru obrovskou inspiraci po stránce umělecké i lidské.

Čtvrté sborové období

Poslední období, do kterého se sbor začal dostávat během několika posledních let, souvisí s dosažením průměrného věku sboristů přes 26 let. Tento magický životní milník radikálně „přistřihuje roztažená křídla studentské existenci“ a skrze řadu zákonných opatření naznačuje, že období bezstarostných písní je již definitivně u konce a člověk se musí nějak žít a sborový zpěv to vzhledem k dosaženému výsledku **E = km√c** evidentně **NEBUDE**... Proto za mnou přichází sborový zpěvák či zpěvačka se slovy: „Moc se Ti, drahý sbormistře, omlouvám, ale pravidelně už jezdit nemůžu, leda tak jednou,

dvakrát do měsíce, ale jestli dobře počítám, tak za šest měsíců se nedostanu už skoro vůbec a pak vám s naším malým (nebo malou) přijedeme i s manželkou na zkoušku zabrečet...“ (*Ještě štěstí, že si sborista přebíral slzu v mém oku jako projev dojetí nad očekávaným narozením potomka, a nikoli jako ztrátu posledního sonorního basu se znělým velkým D!*)

Nastává tedy situace, kdy z více než třech desítek zapsaných členů sboru může pravidelně chodit stěží polovina a ze zbytku se stávají tzv. externí členové.

Nabízejí se dvě možnosti:

1. intenzivně pracovat se zbytkem sboru, který by ovšem nebyl hlasově optimálně rozložený, a s ostatními se rozloučit a zařadit je mezi čestné členy zvané pouze na výroční koncerty sboru.
2. o druhou možnost se již druhým rokem se sborem Ventilky pokouším. Snažím se sboristy přesvědčit, aby náš sbor nevyškrtli kompletně ze svého života a přestáli toto „rodinně – pracovní období“ s „otevřenými sborovými vratky“, kterými se opět jednou snad naplno vrátí zpět, až nastane ta správná doba.

V podobném režimu pracují i jiná sborová tělesa. Jmenujme například známý Bohemachor, který pořádá pouze pět soustředění a současně koncertů ročně, a jehož činnost tak lze celkem úspěšně skloubit s rodinným a pracovním vytížením svých sboristů.

V tomto problematickém období, kterým sbor právě prochází, je mou snahou udržet sbor pomocí větších hudebních projektů, atraktivních soustředění, zahraničních zájezdů a dalších zajímavých akcí „jakžtakž“ pohromadě. Díky dřívějším úspěchům sboru na prestižních soutěžích jsou Ventilky v poslední době zvány jako hosté na zajímavé sborové festivaly (např. Canta Sacra v německém Wolfenbüttelu či Cori d'Europa v severoitalském městě Ruda).

Zde prozatím výčet období našeho sboru končí. Nevím, jak bude náš sbor vypadat za pět let..., ale tuším, jak by mohl vypadat za

dvě, tři desetiletí. Pokud zdraví dovolí, mohl by nastat „Druhý zlatý věk sboru“ a pokud se sbormistrovský koeficient *k* nebude přibližovat nule, *m* (muzikalita a dech) dovolí udržet čistý tón, pak časové *c* (ať již umocněné nebo odmocněné) bude veličinou, kterou sboristi rádi přinesou na paškál společnému sborovému zpěvu a soužití a vrátí nás opět do hry...

V naději tedy očekávám „Druhý zlatý věk sboru Ventilky“.

Shrnutí po obdobích:

1. období – Rané období sboru (1.–4. rok činnosti)

- + počáteční euforie ze vzniku tělesa
- + budování repertoáru
- + etablování tělesa na prvních koncertech, soutěžích, festivalech, první CD

PROBLÉM: Pravidelnou činnost narušovalo působení sboristů v dalších hudebních uskupeních, především kapelách.

ŘEŠENÍ: Účinnou obranou bylo zapojení těchto muzikantů ve sboru též v roli instrumentalistů, čímž se jejich herní potřeba částečně satureovala.

2. období – Návrat ke klasickému repertoáru

„První zlatý věk sboru“

Příklady repertoáru: Jiří Teml – Ach ta vojna, Petr Eben – Láska a smrt, Jan Novák – Velox Amoenum, Orlando di Lasso – Un dubbio verno

+ rozvoj pěveckých schopností sboru („sbor dospěl“)

+ úspěchy na sborových soutěžích

PROBLÉM: Nastává odliv „zarytých“ instrumentalistů.

ŘEŠENÍ: Rozšiřuje se (doplňuje) členská základna.

3. období – Interpretace vlastních aranžmá populární hudby

Příklady repertoáru: Jaroslav Kopáček – Jezdím bez nehod, Ondřej Soukup – Láska je láska, M. Vidlák – Byl by hřích

PROBLÉM: Objevují se hlasy volající po návratu hudby populární.

Sbor dosahuje svého maxima – dále se nezlepšuje.

ŘEŠENÍ: Tvorba vlastních aranžmá pop. hudby pro sbor.

Sbor získává inspiraci prostřednictvím organizace sborového festivalu.

V roce 2006 vzniká myšlenka založit soutěžní festival v oblasti sborové populární hudby – vznik festivalu JIRKOVSKÝ PÍS-ŇOVAR www.jirkovskypisnovar.cz

+ získávání zkušeností organizačních, sborových, kontakty se sborovým životem

+ členové sboru jsou vtaženi do přípravy festivalu, začínají chápat sborovou problematiku komplexněji

+ společné dílo (organizace festivalu) stmeluje sboristy a utužuje kolektivního ducha

4. období – Migrace sboristů – Větší hudební projekty

E = km\sqrt{2c} „sborové *E* neužíví sbormistra, natož sboristu“

- z hledem k časovému vytížení dochází pravidelně na zkoušky pouze necelá polovina členů

- sbor jen minimálně rozšiřuje svůj repertoár o nové skladby

+ sbor těží z předchozích úspěchů - účastní se větších hudebních projektů

+ sbor má v repertoáru mnoho skladeb všech slohů a stylů

+ sbor vylepšuje svou mimouměleckou činnost, P.R.

PROBLÉM: Řada členů nemůže na sbor pravidelně docházet.

ŘEŠENÍ: Kromě pravidelné činnosti nabízí sbor projekty, jichž se mohou účastnit i externí členové.

5. období – ???

6. období – (rok přibližně 2041) – „We shall overcome“

V naději tedy očekávám „Druhý zlatý věk sboru Ventilky“. Snad...

Résumé

Příspěvek mapuje jednotlivé fáze vývoje vlastního sborového tělesa od mládežnického sboru po sbor dospělý na základě (teprve) patnáctileté zkušenosti s jeho založením a vedením. Autor se snaží formulovat sbormistrovské kompetence potřebné pro řízení sboru a poukazuje na nutnost uzpůsobit repertoár i způsob sborové práce aktuální sociální situaci a možnostem dané skupiny. Matematicky neuchopitelnou úroveň sboru popisuje s nadsázkou na příkladu Einsteinovy Speciální teorie relativity.

PhDr. Luboš Hána, Ph.D. (*1973) se narodil v Jirkově, studoval na PF v Ústí nad Labem obory HV-AJ, poté HV a sbormistrovství. Od roku 2002 vyučuje tamtéž různé praktické i teoretické disciplíny (metodiku sborového nácviku, sluchovou analýzu, hudební nauku atd.). Je sbormistrem Komorního smíšeného sboru VENTILKY, na PF UJEP vede sbor NONA a se svou manželkou sbor COMODO na chomutovském gymnáziu. Je uměleckým ředitelem sborového festivalu Jirkovský Písňovar.

luboshana@seznam.cz

www.ventilkyjirkov.cz www.jirkovskypisnovar.cz